

gymnasium enligt en anteckning i tenorstämbooken på latin av en hemvändande fältpredikant vid Östgöta kavalleriregemente Johan Nilsson Eosander, född 1600 och död 1661 som kyrkoherde i Åsbo. Anteckningen, som finnes in extenso i Linköpings Biblioteks Handlingar Bd 2:2, utg. av d:r Gobom, lyder i svensk översättning sålunda: »Denna (d. v. s. tenorstämbooken) jämte sju andra sångböcker av samma slag tillägnar Johannes Nicolaj Eosander, (öst-)göte, Linköpings vittberömda gymnasium såsom ett tecken på att visa tacksamhet mot Gud — hurudant det nu än är — för hans välvilliga och faderliga befrielse ur många och gruvsamma faror i främmande land under det kejserliga kriget och för min lyckliga hemkomst därifrån till fäderneslandet. 22 augusti 1634.»

Böckerna ha säkerligen kommit till användning. Musikundervisningen stod denna tid högt vid lärdomsskolan, där även skulle undervisas i figuralsång. Åt musikämnet var anslaget daglig övning mellan kl. 12—1 p. d.; alltså 6 t. i veckan. Utom det att samtliga böcker här och var bära spår av tummade och solkiga blad, särskilt de skrivna noterna och att en och annan sång försetts med överskriven svensk text, så finnes i Altus I på insidan av slutpärmen 21 namn under varandra, varav 2 överstrukna, och då kan man fråga sig: »Vad skulle detta vara om ej en förteckning på sångarna?» Å första sidan av de skrivna noterna i Tenorstämman läsa vi följande anteckning tvärs över marginalen: »Cantores amant Eumores», kanske en förmaning av läraren till eleverna att beflita sig om ett gott uppförande. Denna förmaning syntes också beaktad, ty i Bassus II läsa vi på ett blankt blad i slutet av boken: »Dni (Domini!) cantores amant Eumores. Daniel adest (eller kanske abest)». Underskrift: »Cantor Daniel».

F. M. Allard.

Finländsk medeltidskonst.

Årgång XLVI av Finska Fornminnes föreningens tidskrift (1945) innehåller en akademisk avhandling av Olga Alice Nygren om helgonen i Finlands medeltidskonst. Den bör inte passera obemärkt i vårt land. Att den kunnat utarbetas och publiceras under finsk-ryska krigets svåra slutskede vittnar på ett storartat sätt om finsk ihärdighet och om hängivenhet för uppgiften. Samtidigt måste det

Olga Alice Nygren, Helgonen i Finlands medeltidskonst. Helsingfors 1945.

erkännas, att avhandlingen inte undgått att präglas av isoleringen under kriget. Detta röjer sig dels i begränsad omsyn beträffande facklitteraturen dels i en ytterlig sparsam illustrering. Om den förra bristen i någon mån kunnat ersättas av författarinnans goda omdöme och lärdom är den senare likväl besvärande för en svensk läsare, som för att följa med texten måste ha Meinanders båda grundläggande arbeten från 1900 och 1908 till hands. Tyvärr äro båda dessa försedda med ett illustrationsmaterial, som inte kan betecknas som tillfredsställande.

Författarinnan följer den vanliga uppställningen av det hagiografiska materialet. Hon börjar med den heliga familjen och övergår sedan till apostlar och evangelister. Därefter skildras martyrer och bekännare, de fyra kyrkofäderna samt ordenshelgon för att avslutas med fyra nordiska helgon. Hennes material är uteslutande skulpterade och målade bilder, däremot dras andra framställningar som sigillbilder egendomligt nog ej in i sammanhanget.

Den finska medeltidskonsten är i sin ringa omfattning inte svår att överblicka, begränsad som den är till tidsepokens senare del. Några överraskningar väntar man sig inte. Men författaren har ändå flera sådana i beredskap. Ett sådant är S. Henriks kenotafgrav i Nousis med dess graverade kopparplattor, skänkta av biskop Magnus Tavast på 1420-talet. På locket framställes biskopen i stor skala och på sidorna, som i femton avsnitt skildrar helgonets liv. Deras europeiska ursprung är odiskutabelt, men författaren påpekar — liksom andra forskare före henne — att en noggrant utarbetad plan av finsk härkomst måste ligga bakom verket. Alla detaljer i framställningen tyder på ett direktiv från ett mycket sakkunnigt finskt håll. Mycket överraskande äro också fyra scener ur S. Catharinas legend, som återgivas på Lojo kyrkas valv. De skildra helgonets besök hos eremiten, som omvänder henne till kristendomen, hennes första möte med Jesusbarnet, eremiten döpande henne och slutligen hennes förmälning med Jesusbarnet. Dessa scener ha i europeisk konst endast återgivits av ett par italienska konstnärer, och de kända legendsamlingarna ha ingenting att berätta om helgonets omvändelse. Helt okända äro de dock icke i handskrifter från 1200-talet och senare. I kristenhetens mest avlägsna och fattiga provins möter man i den anspråkslösa lilla sockenkyrkan samma scener som ett par konstnärer i Italien återgivit på 1300-talet och en dansk skulptör vid 1500-talets början. På vilken väg kan detta ovanliga motiv ha nått Finland? En dansk

mellanhand kan säkert förutsättas. Men Lojo kyrkas målningar innehålla även ett par andra anmärkningsvärda framställningar, nämligen några ytterst ovanliga scener ur S. Helenas och S. Christophorus' legender. Författarinnan har därför antagit, att en hög andlig dignitär, troligen en biskop, med djup teologisk kunskap uppgjort programmet för bildutsmäckningen i denna kyrka.

Det skulle vara frestande att ingå på flera sådana detaljproblem, som satt författarinnans lärdom och skarpsinne på prov, men utrymmet förbjuder det. Man konstaterar också, att hon i principiella frågor intar en ståndpunkt, som betingats av måttfullhet och sunt omdöme. Sålunda avfärdar hon som svärmeri vissa äldre forskares överdrivna föreställningar om den forntida religionens fortlevande i kristendomen. Frö har t. ex. ansetts leva i S. Erik, Tor i S. Olov. Med eftertryck betonar författarinnan, att kulten av dessa helgon var en strängt kyrklig företeelse, som lanserades av kyrkans män. Det kan icke gärna ha varit det obildade folket, som avgjort kultens utformning — eller skulle kanske prästerna försökt utdriva Belsebub med Belsebub? Folkets inflytande på de kristna åskådningarna har aldrig varit av primär betydelse. Dessutom finnes egentligen ingenting i S. Olovs och S. Eriks ikonografi, som kan härledas ur folkföreställningar utan att bättre förklaras vara av kyrkligt ursprung.

I efterskriften erinras läsaren om att man för Sveriges del ännu saknar en helgonikonografi, och för Danmarks och Norges del är det knappast bättre ställt. När man betänker att det fattiga, krigshärjade Finland kunnat ge en framställning i detta ämne blir man verkligen imponerad. Låt vara att det finska materialet i jämförelse med de andra skandinaviska länderna ter sig ytterst blygsamt. Men resurserna äro också så olika, att jämförelsen ändå utfaller till vår nackdel. Borde det inte snart kännas som en ganska besvärande plikt för våra forskare på medeltidens konst — de äro nu dessvärre rätt få — att planlägga en svensk helgonikonografi. Så omfattande som materialet är kan det knappast bearbetas av *en* person. Därför borde en hel kommission bildas med ett antal medarbetare bland konsthistoriker, liturgiforskare och medeltidshistoriker. Allra helst skulle man önska att en sådan kommission tillsattes för de fyra nordiska länderna, och att det blivande verket omfattade hela Skandinavien som ett uttryck för en storslagen gemenskap, som för femhundra år sedan existerade som en verklighet.

Bengt Cnattingius.